

В. Г. Ковальов, кандидат наук
з державного управління, доцент, завідувач кафедри
публічного управління та митного адміністрування
Університету митної справи та фінансів

Є. В. Гармаш, кандидат юридичних наук,
доцент, проректор з навчальної роботи
Університету митної справи та фінансів

МИТНІ ФОРМАЛЬНОСТІ, МИТНІ ПРОЦЕДУРИ

У статті наведено спробу комплексного дослідження з метою подальшої регламентації та вдосконалення механізмів державного регулювання митною справою. Митна політика визначає механізми захисту національних інтересів України, забезпечення прав і свобод громадян, формування іміджу України у світі.

Розглянуто різні аспекти формування механізмів державного управління митною справою та встановлено спроби компенсувати недоліки правового регулювання на рівні кодифікованого акту шляхом уточнення та розробки відповідних технологічних схем, інструкцій із взаємодії, порядків проведення митного контролю й оформлення.

Проте глибокого комплексного наукового аналізу митних формальностей на всіх видах транспорту як самостійного управлінського явища нині не існує, не встановлено їхній вплив на механізми формування національних інтересів і митної політики загалом. Чимало теоретичних питань, що стосуються розкриття їх сутності, структури та змісту, співвідношення з іншими складниками митної справи, так і залишаються не вивченими на відповідному рівні.

Мета статті полягає у тому, щоб на основі комплексного аналізу теоретичних напрацювань і норм чинного законодавства України з питань державної митної справи визначити специфіку виконання митних формальностей, їх відповідність міжнародним нормам, правилам, стандартам і розробити на цій основі науково обгрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення законодавства України з питань митної справи стосовно порядку виконання митних формальностей на транспорті в Україні.

Проаналізовано нормативно-правову базу, пов'язану з питаннями митного контролю й оформлення товарів, що складається з ратифікованих документів, прийнятих Радою Європи, та законодавчих актів національного законодавства. До недоліків і прогалин національного законодавства, що здійснює регулювання у сфері митного контролю та митного оформлення, віднесено застарілість підзаконних актів, їх невідповідність чинному митному кодексу, відсутність узгодженого підходу до трактувань окремих положень норм і термінів, що призводить до значних дисбалансів між теорією та практикою державного управління у сфері митного регулювання.

Ключові слова: державне управління, митні процедури, митні формальності, національні інтереси.

V. H. Kovalev, Ye. V. Garmash. Customs formalities, customs procedures

The article presents an attempt to conduct a comprehensive study to regulate and improve the mechanisms of state regulation of customs in further. It directly affects the process of forming the customs policy of Ukraine. Customs policy determines the mechanisms of protection of national interests of Ukraine, ensuring the rights and freedoms of citizens, forming the image of Ukraine in the world.

Various aspects of formation of state management mechanisms of customs are considered and attempts to compensate shortcomings of legal regulation at the level of the codified act by specification and development of the corresponding technological schemes, instructions on interaction, procedures of carrying out customs control and registration are established.

However, a deep comprehensive scientific analysis of customs formalities on all modes of transport as an independent management phenomenon currently does not exist, their impact on the mechanisms of formation of national interests and customs policy in general has not been established. Many theoretical issues concerning the disclosure of their essence, structure and content, the relationship with other components of customs remain unexplored at the appropriate level.

The purpose of the research article is to determine the specifics of customs formalities, their compliance with international norms, rules, standards and develop on the basis of a comprehensive analysis of theoretical developments and norms of current legislation of Ukraine on state customs based on scientifically substantiated proposals and recommendations aimed at improving the legislation of Ukraine on customs matters regarding the procedure for completing customs formalities on transport in Ukraine.

The legal framework related to customs control and clearance of goods, consisting ratified documents adopted by the Council of Europe and legislation of national legislation was analysed. The shortcomings and gaps in the national legislation governing the regulation of customs control and customs clearance include the obsolescence of bylaws, their inconsistency with the current Customs Code. Lack of a coordinated approach to the interpretation of certain provisions of norms and terms, which leads to significant imbalances between the theory and practice of public administration in the field of customs regulation.

Key words: public administration, customs procedures, customs formalities, national interests.

Постановка проблеми. Враховуючи досвід розвитку соціальних, економічних, управлінських процесів в Україні, а також вплив загальноєвропейських тенденцій на розвиток українського суспільства, наявність можливості порівняти стандарти життя в Європі та Україні, питання дослідження можливостей спрощення митних процедур, приведення їх у відповідність до загальноєвропейських стандартів стає дедалі більш актуальним. Досвід співпраці європейських країн, коли на всій території діють однакові правила та протоколи, до інфраструктури й операторів висуваються однакові вимоги, дають підстави стверджувати, що в Україні поступово відбуватимуться процеси імплементації європейських правил, приведення у відповідність інструментарію митного контролю й оформлення після узагальнення світового досвіду. Проведення ревізії основних визначень і понять, уточнення характеристик категорії правових та управлінських відносин може слугувати більш якісному та швидкому процесу імплементації світових стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим питанням дослідження митних процедур присвячені роботи О.О. Афанасєвої, І.Г. Бережнюка, О.П. Гребельника, Л.М. Давиденка, К.Р. Ільченко, О.С. Крущук, Н.О. Коваль, Т.Д. Мармилової, Я.Б. Назарової, Л.І. Пашковської, В.В. Прокопенко, І.М. Резніка, І.В. Тулянцевої, В.В. Ченцова, О.В. Чуприни та ін. Однак недостатньо вивченими сьогодні залишаються питання сутності та правової природи понять «митні формальності», «митні процедури», їх співвідношення та ієрархія.

Мета статті – дослідити організаційно-правові засади здійснення управління митною справою через визначення понять і характеристик категорій «митні формальності» та «митні процедури».

Виклад основного матеріалу. Митний кодекс України зрештою 2012 р. врахував та імплементавав міжнародні норми, правила та стандарти в галузі митного права до національного законодавства. Проте залишилося багато неузгоджень і невідповідностей між підзаконними актами, прийнятими в Україні, та положеннями, викладеними у міжнародних конвенціях та угодах, до яких Україна приєдналася у встановленому законом порядку. Неможливо повністю розкрити потенціал і переваги, що надає участь у міжнародних угодах і конвенціях, обмежуються можливості використання механізмів державного управління митною справою за кращими світовими практиками, адже теоретична невизначеність, практична неузгодженість змістового навантаження системоутворюючих понять призводить до парадоксальних, взаємовиключаючих ситуацій та ускладнення розуміння можливостей використання світового досвіду.

Під час третьої спроби розробки митного кодексу України у 2012 р. законодавець здійснив запровадження цілого блоку новел до митного законодавства. Ці нововведення стосувалися передусім понятійно-категоріального апарату (введені поняття «митні формальності», «митний статус товарів», «тарифна квота», «митні інтереси», «уповноважений економічний оператор» тощо). Ті ж усталені поняття, що звично використовувалися з 1991 р., починають вживатися вже з іншим смисловим навантаженням. Змінилося і трактування поняття «митні процедури» в МК України 2012 р., а саме: «митна процедура – зумовлені метою переміщення товарів через митний кордон України сукупність митних формальностей і порядок їх виконання» [1]. Тобто ми бачимо ускладнення й уточнення категорії «митні процедури» через введення поняття «митні формальності». «Митні формальності», хоч і зрозумілі на інтуїтивному рівні, проте досі не поширене в українському правовому просторі, зокрема під час вирішення процедурних питань митної справи. Проте в міжнародному законодавстві дефініція «митні формальності» використовується доволі часто і встигла стати усталеною нормою. Ратифікація Україною міжнародних митних конвенцій, угод і рамкових стандартів вимагало введення цієї норми і до українського законодавства. Злий жарт з імплементацією цього терміна зіграло бажання деяких функціонерів вигадати щось своє замість широковідомих і зрозумілих аналогів. Наприклад, переклад російською мовою терміна «customs formalities». У радянські часи, піклуючись про імідж своєї служби, деякі керівники митниці наполягли на тому, щоб термін «customs formalities» перекладався як «митне оформлення», а не як «митні формальності», що перекручує реальне значення англійського терміна [2].

Але цим складнощі у правозастосуванні терміна не обмежуються, адже кожен розробник документів, особливо підзаконних актів, спирається на власний життєвий досвід і власне розуміння процесів. Досить часто розробники, не маючи відповідної кваліфікації і досвіду, помиляються. Структурні перетворення в митних органах України призводили до того, що підзаконні акти розробляли фахівці, котрі займалися іншою проблематикою. Маючи достатню компетентність, вони, на жаль, могли до кінця не розуміти нюансів і тонкощів процесів митної справи. Як наслідок, проблемою у зв'язку з введенням поняття «митні формальності» є те, що у деяких нормативно-правових актах наявна підміна понять «митний контроль», «митне оформлення», «митна процедура» поняттям «митні формальності». Насамперед це стосується низки наказів Міністерства фінансів України, а саме наказів: від 28.05.2012 р. № 610; від 30.05.2012 р. № 629; від 30.05.2012 р. № 630; від 30.05.2012 р. № 631; від 31.05.2012 р. № 657; від 09.10.2012 р. № 1066; від 10.03.2015 р. № 308. Крім того, в юридичній літературі з митної тематики вже неодноразово вказувалося на отождоження понять «митна процедура» та «митний режим» [3; 4].

Таким чином, вважаємо необхідним насамперед дослідити співвідношення понять «митна процедура», «митна формальність», «митне оформлення», «митний режим».

І.М. Резнік у роботі «Правове регулювання переміщення товарів через митний кордон України» вказує, що підхід до понять «митна процедура», «митні формальності», закріплений у чинному МК України, «суттєво відрізняється від того, що застосовувався в МК України 2002 р. Тодішні митні процедури були досить близькі за змістом до митних формальностей у розумінні чинного МК України». Автором змістовно обґрунтовано позицію,

яка завойовує дедалі більше схвальних відгуків, що «митна процедура за своєю сутністю є одним із адміністративних проваджень неюрисдикційного характеру, якій притаманні всі риси останнього. Для дослідження й удосконалення митної процедури пропонується застосовувати теоретичні напрацювання в царині адміністративного позасудового процесу. Такий підхід дозволяє чітко визначити мету митної процедури й розглядати митні формальності як її структурні складники, ідентичні окремим процесуальним діям та етапам» [5].

Наукові розробки О.П. Федотова, викладені ним у монографічному дослідженні «Концепція державної митної справи: виклики модернізації в Україні», дозволяють дійти висновку, що автор також не бачить особливої різниці між термінами «митні процедури» і «митні формальності». У підрозділі 3.3 монографії, що має назву «Механізм здійснення митних формальностей при митному оформленні товарів», автор досить ретельно аналізує технологію здійснення митних формальностей під час проведення процесу митного оформлення. Це нашою думкою, що митне оформлення за своєю сутністю і є митною процедурою, яка складається із множини митних формальностей. Твердження, що «процедура митного оформлення розпочинається з моменту подання митниці <...> декларантом або уповноваженою особою митної декларації» [6] та «враховуючи викладене, можливо стверджувати, що такий єдиний і разом з тим складний механізм здійснення митних процедур при митному оформленні товарів має чітко визначені стадії» [6] нас ще більше переконує, що ці поняття ототожнюються.

Проводячи аналіз Кіотської конвенції, до якої Україна приєдналася у 2006 р. [7], фактично набувши членства тільки у 2011 р. [8], особливо її розділу 2 «Визначення понять», встановлюємо таке. Митне оформлення – це здійснення митних формальностей, необхідних для випуску товарів у вільний обіг, з метою внутрішнього споживання, експорту чи переведення під інші митні режими. Набір цих дій завжди різний залежно від мети, напрямку переміщення тощо, але завжди мінімальний і необхідний. Під митними формальностями розуміють сукупність дій, що підлягають виконанню службовими особами та митними адміністраціями з метою дотримання вимог митного законодавства (законодавство уніфіковане, тому і набір дій також максимально уніфікований) і визнаються як юридичнозначимі дії митних адміністрацій країн – учасниць конвенції. Тобто розробники Кіотської конвенції на етапі розробки передбачили фактичне ототожнення поняття «митне оформлення» та «митні формальності». Розділ 3 загального додатку Кіотської конвенції «Митне оформлення та інші митні формальності» також сприяє бажанню доєднатися до цієї думки. Проводячи аналіз наведених норм розділу 3, можемо встановити, які ж саме дії виконуються як службовими особами, так і митними адміністраціями під час митного оформлення товарів, що переміщуються:

- перед подачею декларації на товари декларанту дозволяється здійснювати огляд товарів і брати зразки (проби);
- подача, реєстрація та перевірка декларації;
- перевірка товарів з метою встановлення відповідності характеру, походження, стану, кількості та вартості товарів даним, наведеним у декларації, та їх відповідність іншим товаросупровідним документам;
- випуск товарів, якщо не виявлені правопорушення; представлені ліцензії на ввезення чи вивезення; представлені необхідні дозволи; сплачені всі мита та податки або вжиті необхідні заходи для забезпечення їхньої сплати.

Здійснюючи аналіз норм і термінів, наведених у глосарії міжнародних митних термінів, опублікованому Всесвітньою митною організацією, під митними формальностями розуміють всі операції, які повинні здійснюватися особами, яких це стосується, і митною службою з метою дотримання митного законодавства. У примітці до цього терміна вказується, що, крім митних формальностей, пов'язаних із різними митними процедурами, вони можуть включати формальності, пов'язані з фітосанітарними, ветеринарними, імміграційними, валютними нормами і нормами, які стосуються ліцензування [9]. Необхідно звернути увагу на можливість широкого тлумачення цього терміна, тобто розробники документа, крім заходів, пов'язаних безпосередньо з процедурами митного оформлення, митним контролем, оподаткуванням товарів, що переміщуються через митний кордон держав, допускають включення до цих формальностей здійснення заходів щодо фітосанітарних, ветеринарних, імміграційних, валютних обмежень та обмежень, які накладаються вимогами ліцензування окремих видів діяльності, або контролем за розповсюдженням окремих товарів і технологій їх виготовлення.

Така постановка питання лише на перший погляд викликає нерозуміння, адже в деяких країнах світу саме на митні органи покладається здійснення заходів щодо дотримання деяких вищезазначених норм. В Україні попередній документальний контроль товарів здійснюється у пунктах пропуску через державний кордон України, який визначає процедуру здійснення у пунктах пропуску через державний кордон України санітарно-епідеміологічного, ветеринарного, фітосанітарного, екологічного контролю та контролю за переміщенням культурних цінностей у формі попереднього документального контролю товарів, що ввозяться на митну територію України та згідно з законодавством підлягають зазначеним видам контролю. Здійснення такого контролю у пунктах пропуску через державний кордон покладено на митні органи України.

Проводячи подальший аналіз Кіотської Конвенції, доходимо висновку, що в ній використовується термін «митні процедури», хоча його сутність не розкривається ні напряду, ні через інші терміни. Вважаємо що під митними процедурами необхідно розуміти комплекс заходів щодо дотримання порядку переміщення через кордони держав товару, які стосуються і митного контролю, і митного оформлення, і стягування митних платежів, але аж

ніяк не вибору митного режиму. Вплив Конвенції простежується і в українському законодавстві а саме: поняття митний режим, виокремлені види митних режимів, що відтворено в МКУ.

Подальший аналіз українського законодавства дозволяє констатувати, що поняття «митні процедури» істотно переважає за змістом поняття «митні формальності» і включає до свого складу (залежить від мети переміщення) певну кількість таких формальностей, які можуть бути як взаємопов'язаними, так і окремими і незалежними одне від одного. Митні формальності – це дії як операторів, що переміщують товари через митний кордон, до них можемо віднести безпосередньо власників товару або перевізників, бо саме на них лягає необхідність подання загальної декларації прибуття, або митного брокера, котрий може здійснювати дії в інтересах перших двох категорій (отримання, заповнення, пред'явлення необхідних документів, пред'явлення товару до огляду, сплата митних платежів і відповідних зборів), так і посадових осіб митних адміністрацій щодо здійснення митного контролю, митного оформлення, стягування митних платежів, пов'язані із забезпеченням законності переміщення товарів через митний кордон [10]. Здійснення митної справи передбачає виконання й інших процедур, відображених у МКУ. Так, законодавець неодноразово в МК України вказує на процедури митного контролю та митного оформлення (ч. 3 ст. 7, п. 2 ч. 11 ст. 311, ч. 1 ст. 356, п. 2 ч. 1 ст. 565), процедуру МДП (ч. 3 ст. 302, ч. 1 ст. 360), процедуру допущення до перевезення на умовах різних конвенцій, процедуру допущення до руху під митними печатками та пломбами, процедуру контролю, який здійснюється іншими державними органами під час переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України» (п. 2 ч. 4 ст. 263) тощо. У цьому разі йдеться про адміністративну процедуру в митній справі.

Узагальнивши, можливо зробити припущення, що процедури митного контролю та митного оформлення складаються з низки митних формальностей. Підтвердження цієї тези щодо митного оформлення міститься у ст. 246 МКУ «порядок виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів»[1]. Щодо митного контролю, то в ч. 3 ст. 318 МК України законодавець безпосередньо визначає, що митний контроль передбачає виконання митними органами мінімуму митних формальностей, необхідних для забезпечення додержання законодавства України з питань державної митної справи. Крім того, у підзаконних актах нормотворець розглядає митні формальності як складову частину і митного оформлення, і митного контролю. Так, наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 має назву «Про митні формальності на трубопровідному транспорті та лініях електропередачі» (наказ є актом управління), яким затверджений «Порядок та строки митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються трубопровідним транспортом» (є управлінським рішенням). Такі накази регламентують управлінську діяльність митних органів на всіх видах транспорту. Тобто митні формальності стосуються митного контролю і митного оформлення. Такі поняття, як «митний режим», «митне оформлення», «митна процедура», «митні формальності» є взаємопов'язаними, і тому спільним має бути підхід до формулювання їх дефініцій.

Декларування є основною митною формальністю процедури митного оформлення, яке здійснюється шляхом заявлення за встановленою формою (письмовою, усною, шляхом вчинення дій) точних відомостей про товари, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення.

Уведення до нормативно-правового поля України світового досвіду не як системного явища, а як набору його формальних елементів призводить не до полегшення процесу світової торгівлі, а до зарегульованості та надмірної формалізації процесів. Як приклад наведемо питання, що виникають у перевізників, імпортерів і брокерів із поданням загальної декларації прибуття. У світовій практиці декларація виступає самодостатнім механізмом і слугує для поліпшення комунікації між операторами ринку перевезень під митним забезпеченням і митними адміністраціями. В Україні через нерозуміння цього механізму і неможливість його вписання в чинні технологічні схеми він стає додатковим головним болем для операторів і нічого не спрощує.

Механізми реалізації положень і норм законодавчих актів реалізуються за допомогою листів Державної митної служби України, які мають здебільшого роз'яснювальний, інформаційний характер, що є неприпустимим із погляду як науки управління, так і правової науки.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Інтеграція економіки України у світовий економічний простір потребує подальшого приведення національного законодавства у відповідності із загальноприйнятими у міжнародній практиці нормами, правилами та стандартами. Не є винятком і митна діяльність, пов'язана з переміщенням товарів, транспортних засобів, громадян різними видами транспорту через митний кордон України. Організація перевезень у міжнародному сполученні, показником якої є вантажо- та пасажирообіг, безпосередньо впливає на економічний розвиток України. Реалізація існуючого транзитного потенціалу країни в повному обсязі неможлива без процесу адаптації митного законодавства України до європейських стандартів. Як зазначається у Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженій Указом Президента України 18.03.2004 р. № 1629-IV, пріоритетними сферами адаптації законодавства України є митна справа, митне право, транспортне право. Зазначені напрями вимагають здійснення подальших комплексних теоретико-методологічних досліджень у сфері публічного управління митною справою та митного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України : Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.10.2020)
2. Прокопенко В.В. Щодо введення в правовий обіг національного митного законодавства поняття «митні формальності». *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу. (Одеса, 20–21 квітня 2012 р.). Одеса : Фенікс, 2012. Т. 2. С. 143–144.
3. Кормич Б.А. Митні режими як інститут митного права. *Митна справа*. 2013. № 6. С. 86–92.
4. Бережнюк І.Г., Несторишен І.В., Неліпович О.В. Генеза категорії «митна процедура» в законодавчому та науковому контекстах. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2014. Вип. 25. С. 163–170.
5. Резнік І.М. Правове регулювання переміщення товарів через митний кордон України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2014. С. 9.
6. Федотов О.П. Концепція державної митної справи: виклики модернізації в Україні : монографія. Одеса : Юридична література, 2016. С. 205.
7. Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур : Закон України від 05.10.2006 р. № 227-V / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/227-16> (дата звернення: 13.10.2020).
8. Прокопенко В.В. Становление таможенного дела в независимой Украине. *Вісник Академії митної служби України. Серія «Право»*. 2015. № 2. С. 94–103.
9. Glossary of international customs terms. World Customs Organization. Brussels, 2006
10. Прокопенко В.В. Понятие, содержание термина «таможенная процедура» в законодательстве стран-участниц Содружества независимых государств. *Legea si Viata*. 2014. № 2/3. С. 116–120.

References:

1. VRU (2012) *Mytni kodeks Ukrainy*. [Customs Code of Ukraine: Law of Ukraine]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (access date: 13.10.2020) [in Ukrainian]
2. Prokopenko V.V. (2012) *Shchodo vvedennia v pravovyi obih natsionalnoho mytnoho zakonodavstva poniatia "mytni formalnosti"*. [Regarding the introduction of the concept of “customs formalities” into the legal circulation of national customs legislation] *Pravove zhyttia suchasnoi Ukrainy: materialy Mizhnar. nauk. konf. prof.-vykl. Skladu* [Legal life of modern Ukraine: materials International. Science. conf. prof.-off composition (April 20–21, 2012)]. Feniks. Odessa. T. 2. pp. 143–144. [in Ukrainian]
3. Kormych B.A. (2013) *Mytni rezhymy yak instytut mytnoho prava*. [Customs regimes as an institution of customs law]. *Mytna sprava*. [Customs business]. № 6. pp. 86–92. [in Ukrainian]
4. Berezhniuk I.H., Nestoryshen I.V., Nelipovych O.V. (2014) *Geneza katehorii "mytna protsedura" v zakonodavchomu ta naukovomu kontekstakh*. [Genesis of the category “customs procedure” in legislative and scientific contexts]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky* [Scientific works of Kirovograd National Technical University. Economic sciences]. Issue. 25. pp. 163-170. [in Ukrainian]
5. Reznik I.M. (2014) *Pravove rehuliuвання peremishchennia tovariv cherez mytnyi kordon Ukrainy* [Legal regulation of movement of goods across the customs border of Ukraine], *avtoref. dys. kand. yuryd. nauk: 12.00.07*. [author’s ref. dis. cand. jurid. Science: 12.00.07]. Kharkiv, 20 p. [in Ukrainian]
6. Fedotov O.P. (2016) *Kontseptsiia derzhavnoi mytnoi spravy: vykyky modernizatsii v Ukraini* [The concept of state customs: the challenges of modernization in Ukraine]. *Monohrafiia* [Monograph]. Yurydychna literatura. Odessa, 205 p. [in Ukrainian]
7. VRU (2006) *Pro pryiednannia Ukrainy do Protokolu pro vnesennia zmin do Mizhnarodnoi konventsii pro sproshchennia ta harmonizatsiiu mytnykh protsedur* [On the accession of Ukraine to the Protocol of Amendment to the International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures] *Zakon Ukrainy* [Law of Ukraine] URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/227-16> (access date: 13.10.2020). [in Ukrainian]
8. Prokopenko V.V. (2015) *Stanovlenye tamozhennoho dela v nezavysymoi Ukrainy* [Formation of customs affairs in independent Ukraine]. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Seriiia "Pravo"*. [Bulletin of the Academy of Customs Service of Ukraine. Law series] Vol. 2. p. 94–103. [in Ukrainian]
9. World Customs Organization (2006) *Glossary of international customs terms*. [Glossary of international customs terms]. Brussels, 2006 URL: www.wcoomd.org/en/...and.../glossary-of-international-customs-terms.aspx [in English].
10. Prokopenko V.V. (2014) *Poniatye, sodержanye termyna „tamozhennaia protsedura“ v zakonodatelstve stran-uchastnyts Sodruzhestva nezavysymykh hosudarstv*. [The concept and content of the term “customs procedure” in the legislation of the member states of the Commonwealth of Independent States] *Legea si Viata*. [Legea si Viata]. Vol. 2/3. pp. 116–120 [in Ukrainian]